

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

ГРИНЧИШИН Ярослав Миколайович

Доцент, кандидат економічних наук

Доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0628-4545>

Анотація. Уточнено поняття «фінансовий ринок», «фінансовий сектор», які використовують при формуванні стратегічних напрямів розвитку ринку фінансових послуг. Проведено аналіз виконання «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року», акцентуючи увагу на ринок фінансових послуг та вплив війни на нього. Розкрито цілі, результати оновленої «Стратегії розвитку фінансового сектору України» та особливості формування сучасних фінансових послуг.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, фінансовий сектор, стратегія, війна.

Постановка проблеми. Ринок фінансових послуг, як структурний елемент фінансової системи країни, функціонує з метою забезпечення перерозподілу фінансових ресурсів і задоволення потреб клієнтів. Врівноважуючи попит і пропозицію на фінансові ресурси серед основних учасників, ринок фінансових послуг активізує їх діяльність, трансформує тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб в інвестиційні ресурси, забезпечує ефективне використання фінансових ресурсів за секторами економіки і є механізмом підвищення конкурентоспроможності економіки країни. Основним призначенням ринку фінансових послуг є надання фінансових послуг професійними учасниками – банками, страховими організаціями та іншими фінансовими установами і компаніями. Ринок фінансових послуг, як частина

фінансового ринку, перебуває під впливом різних факторів – як внутрішніх, так і зовнішніх. Відчутний вплив на розвиток цих ринків наклала війна, що спричинило коригування стратегії їх розвитку в умовах невизначеності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з розвитком ринку фінансових послуг, досліджують Н. Банера, М. Дубина, І. Корчинський, О. Луцишин, О. Піхоцька, В. Прокопенко, Я. Шевчук, С. Шкарлет, С. Юрій. Однак потребують поглибленого аналізу проблеми, пов'язані з впливом війни на зміну стратегічних напрямів розвитку ринку фінансових послуг.

Мета статті - розкрити стратегічні напрями розвитку ринку фінансових послуг в умовах війни та повоєнного відновлення.

Виклад основних результатів.

В науковій літературі поняття «фінансовий ринок» і «ринки фінансових

послуг» часто ототожнюють. Причому законодавчо визначено лише ринок фінансових послуг як сукупність учасників ринку фінансових послуг та відносин між ними, пов'язаних з наданням та отриманням фінансових та супровідних послуг [1].

Варто погодитися з тими авторами, які розглядають фінансовий ринок ширше, ніж ринок фінансових послуг. Адже об'єктом купівлі-продажу на фінансовому ринку є, крім фінансових послуг, різноманітні фінансові інструменти – валюта, цінні папери, кредити, деривативи тощо. Тобто економічні відносини на фінансовому ринку спрямовані на розподіл фінансових ресурсів через купівлю-продаж тимчасово вільних грошових коштів, цінних паперів та інших фінансових інструментів. Механізм фінансового ринку дозволяє трансформувати заощадження в інвестиції, як кінцеву мету перерозподілу фінансових ресурсів [2, с. 55]. Ефективно діючий фінансовий ринок забезпечує рівноцінний доступ його учасників (державі, суб'єктам господарювання і домогосподарствам) до фінансових ресурсів через послуги інституційних інвесторів та фінансових посередників [3, с. 33]. Ринок фінансових послуг відображає конкретні форми організації руху фінансових ресурсів, пов'язані з наданням цих послуг і діяльністю надавачів послуг – спеціалізованих фінансових посередників.

Ще одним терміном, який потребує уточнення, є «фінансовий сектор». Більшість авторів розглядають його як частину економіки країни поряд з реальним сектором. У проекті Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року

фінансовий сектор трактується як фінансовий ринок, що забезпечує накопичення і розподіл інвестиційних ресурсів, взаємодію виробників та споживачів фінансових послуг за правилами, визначеними державою та її регуляторними органами [4]. Фінансовий сектор представлений системою фінансових посередників (банківських та небанківських фінансових установ), які забезпечують перерозподіл тимчасово вільних фінансових ресурсів [3, с. 34]. Основним завданням усього фінансового сектору є створення умов для ефективної роботи економічних суб'єктів шляхом задоволення потреб кінцевих споживачів у фінансових послугах [5].

До повномасштабного вторгнення ринок фінансових послуг відігравав незначну роль у реальному зростанні вітчизняної економіки. Фінансовий сектор України був відносно малорозвиненим та в основному зорієнтований на банки [6, с. 302]. За розвитком фінансового ринку Україна займала 120 місце серед 125 країн [7].

Пріоритети та цілі розвитку фінансового сектору у 2022 році, у тому числі ринку фінансових послуг, регламентувала Стратегія, яка була розроблена за участю Національного банку України, Національної комісії, що здійснювала державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Міністерства фінансів України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі Стратегія 2020) [5]. У Стратегії 2020 розвиток фінансового сектору визначався за п'ятьма стратегічними напрямками: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків, інноваційний розвиток. Стратегічні напрями включали в себе 19 стратегічних цілей розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Для

моніторингу досягнення стратегічних цілей передбачалось використовувати 85 індикаторів, які майже порівну поділялися на кількісні та якісні [5].

Дорожня карта реалізації Стратегії 2020 складалася з 79 заходів та 287 окремих дій, розподілених за стратегічними напрямками. За два роки

реалізації Стратегії 2020 виконано 47% дорожньої карти реалізації Стратегії, що становить 136 повністю виконаних дій на кінець 2022 року (табл. 1). Найбільша частка реалізованих дій за напрямом «макроекономічний розвиток» - 65%, найменша - за напрямом «інноваційний розвиток» - 35%.

Таблиця 1

Аналіз виконання Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року

Стратегічні напрями	Дії			Середнє значення рівня досягнення індикаторів за стратегічним напрямом, %	
	план	факт на 1.01.2023	% виконання	2021	2022
Фінансова стабільність	64	27	42	90	87
Макроекономічний розвиток	65	42	65	87	67
Фінансова інклюзія	25	11	46	98	96
Розвиток фінансових ринків	67	33	49	92	82
Інноваційний розвиток	66	23	35	99	88
Разом	287	136	47	95	81

Джерело: сформовано на основі [8]

У 2022 році відбулося скорочення середнього рівня досягнення планових значень індикаторів Стратегії 2020 за всіма стратегічними напрямками. Найбільший регрес відбувся за напрямками макроекономічного розвитку, розвитку фінансових ринків та інноваційного розвитку. Відставання середнього значення рівня досягнення індикаторів за стратегічним напрямом «Макроекономічний розвиток» прямо пов'язане зі спричиненою війною економічною кризою, що впливало на бюджет, відновлення кредитування та на заощадження домогосподарств. Відставання середнього значення рівня досягнення індикаторів за стратегічним напрямом «Розвиток фінансових

ринків» було спричинене відкладанням законодавчої роботи з розбудови інфраструктури ринків капіталів. Деяке відставання за напрямом «Інноваційний розвиток» пов'язане з підготовкою до створення регуляторної платформи, розвитку SupTech & RegTech.

Аналіз виконання стратегічних цілей за напрямом «Фінансова інклюзія» показує прогрес в підвищенні доступності та рівня користування фінансовими послугами (табл. 2). Однак, заходи, спрямовані на посилення захисту прав споживачів фінансових послуг і підвищення рівня фінансової грамотності населення, реалізуються з невеликим відхиленням.

Таблиця 2

Аналіз виконання стратегічних цілей за напрямом «Фінансова інклюзія» станом на кінець 2022 року (у знаменнику % виконання)

Стратегічні цілі	План	Виконано	Виконується за графіком	Виконується з невеликим відхиленням
Підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами	10	6/60,0	4/40,0	-
Посилення захисту прав споживачів фінансових послуг	8	4/50,0	2/25,0	2/25,0
Підвищення рівня фінансової грамотності населення	6	1/16,7	4/66,6	1/16,7
Разом	24	11/45,8	10/41,7	3/12,5

Джерело: сформовано на основі [8]

Аналіз індикаторів Стратегії 2020 у 2022 році за цілями стратегічного напрямку «Фінансова інклюзія» показує відсутність регресу у 2022 році (табл. 3). Однак, значення індикаторів «Відношення готівки (M0) до ВВП»,

«Індекс розкриття інформації», «Індекс рівня фінансової грамотності населення» є нижчими, ніж запланований рівень. Значення двох останніх індексів у 2022 році залишилися на рівні 2021 року.

Таблиця 3

Аналіз індикаторів Стратегії 2020 за напрямом «Фінансова інклюзія»

Індикатори	01.01.2022	01.01.2023	2025 (план)
Кількість відкритих базових рахунків щодо кількості дорослого населення, %	84,0	84,0	80,0
Відношення готівки (M0) до ВВП, %	10,6	12,8	не більше 7,5
Співвідношення безготівкових карткових операцій (включно з P2P) і загальної кількості трансакцій, %	90,1	93,5	не нижче 85,0
Співвідношення безготівкових карткових операцій (включно з P2P) і загального обсягу трансакцій, %	60,9	68,1	65,0
Рівень довіри населення до фінансової системи, %	25,0	37,7	60,0
Індекс розкриття інформації, включаючи наявність низки вимог до розкриття інформації	3,0	3,0	5,0
Індекс рівня фінансової грамотності населення (за шкалою від 0 до 21)	12,3	12,3	12,5

Джерело: сформовано на основі [8]

Таким чином, попри повномасштабну військову агресію росії та вплив світової пандемії COVID-19, регуляторам фінансового ринку вдалося досягати позитивних результатів у втіленні Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 р. [9, с. 118]. Протягом 2020-2021 років прийнято низку законів, які регламентують порядок надання фінансових послуг та функціонування

надавачів цих послуг: «Про фінансові послуги і фінансові компанії», «Про страхування» (в новій редакції), «Про платіжні послуги», «Про фінансовий лізинг».

Однак, реформи фінансового сектору України протягом останніх передвоєнних років в основному стосувалися банківської сфери. НБУ за активної підтримки міжнародних партнерів працював над розробленням і впровадженням нових нормативних актів щодо капіталу та ліквідності, які відповідають європейській системі CRD/CRR, з метою сприяння фінансовій стабільності та стійкості української банківської системи [10]. Завдяки накопиченому запасу міцності, значному перевищенню фактичного запасу

капіталу над мінімально необхідним рівнем і своєчасній реакції НБУ банківська система змогла успішно протистояти викликам війни.

Повномасштабна війна негативно вплинула на всі сектори економіки, в тому числі і на фінансовий (рис. 1). Учасники ринку фінансових послуг значні збитки від операційної діяльності. Банківський сектор, як найбільш розвинений, постраждав найбільше. На кінець 2022 року втрати банків від знищення нерухомості сягнули 750 млн грн., і за очікуваннями НБУ можуть зрости до 20% довоєнного працюючого портфеля. Для визначення реального стану банківського сектору НБУ розпочав оцінку стійкості банків та банківської системи [10].

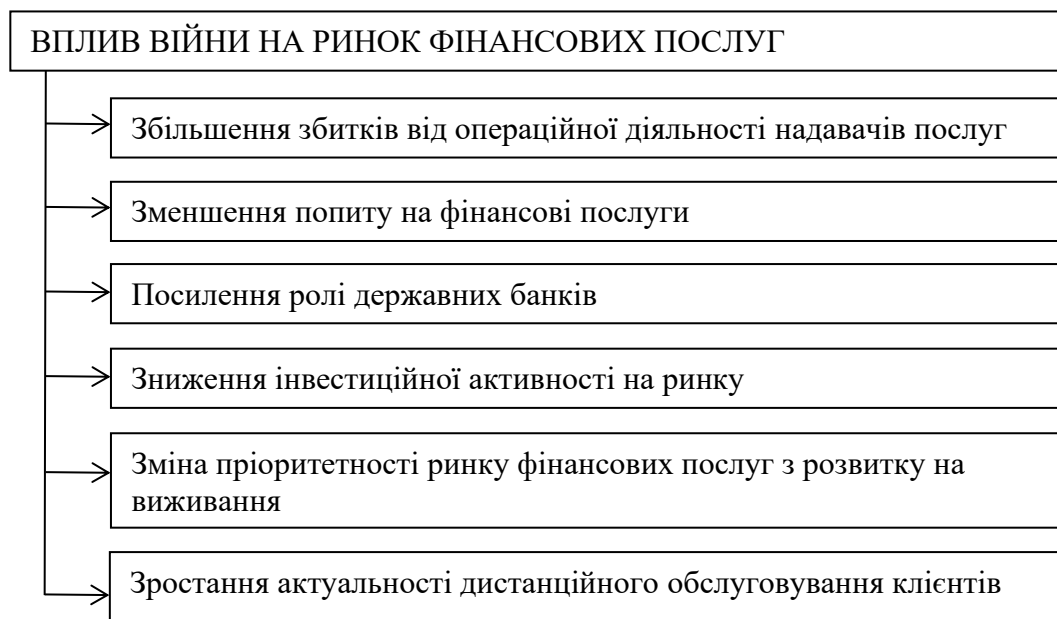

Рис. 1. Вплив війни на ринок фінансових послуг
Джерело: власна розробка автора

Вирішальну роль у фінансуванні бюджету України у 2022 році відіграла міжнародна допомога та гранти, що становили понад половину бюджетного фінансування. На 2023 рік у затвердженому держбюджеті передбачено майже вдвічі більші

видатки над доходами з дефіцитом приблизно 21% ВВП (еквівалент 35,5 млрд доларів за поточним курсом) [10]. Основні видатки у 2022 році були зосереджені на потребах безпеки та оборони, соціальному захисті домогосподарств.

Падіння економічної активності під час війни має негативний вплив на доходи бізнесу та населення, що призводить до зменшення попиту на послуги фінансового сектору. Більшість підприємств з початком війни зіткнулися з нестачею фінансування. 40 відсотків компаній потребували оборотного капіталу, якого їм бракувало через майже повне припинення банківського кредитування [11, с. 115].

В умовах високих ризиків та значної невизначеності, зумовлених війною, роль державних банків посилилася. Ці банки підтримують кредитування, зокрема і державних підприємств, утримують рахунки для державних виплат та забезпечують доступ до банківських послуг через найширші мережі відділень. Таке зростання частки державних банків є виправданим у період глибокої кризи, проте створюватиме високі ризики для конкурентного середовища на банківському ринку в період відновлення [10]. Тому стратегією повоєнного відновлення повинна бути передбачена приватизація банківських установ з державною власністю.

Війна призвела до виходу з ринку потужних іноземних інвесторів, адже воєнні ризики, *відсутність їх страхування* нівелюють ринкові ефекти від вкладення інвестицій. До війни Україна мала один із найнижчих рівнів прямих іноземних інвестицій на особу серед країн-членів ЄС та країн-кандидатів. Сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україні у 2021 році становив 1400 дол. США на особу при середньому показнику у ЄС 25 900 дол. США [12, с. 149].

Важливим завданням фінансового сектору України в умовах війни є забезпечення першочергових потреб оборони, налагодження роботи в умовах

війни, налагодження безперервної роботи фінансових інститутів та об'єктів критичної інфраструктури, захист прав та інтересів клієнтів [6, с. 303]. Тобто, відбулася зміна пріоритетності ринку фінансових послуг з розвитку на виживання. Значну кількість реформ, передбачених Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року, довелося відкласти. Насамперед, це стосується подальшого розвитку небанківського фінансового ринку, який потребує законодавчих змін у напрямі наближення регуляторного середовища до міжнародних стандартів. Неefективною та недостатньо розвинутою залишається інфраструктура ринків капіталу та організованих товарних ринків.

Враховуючи підвищені ризики та невизначеності, зумовлені війною, фінрегулятори були вимушені переглянути Стратегію 2020 та оновити її у 2023 р. Оновлена стратегія (далі Стратегія 2023) враховує першочергові заходи, що закладаються у Плані відновлення України, який розроблено Національною радою з відновлення України [9, с. 118].

23 червня 2022 року Україна отримала статус країни-кандидата на вступ в ЄС, що передбачає посилення євроінтеграційних реформ у країні в цілому та у фінансовому секторі зокрема. Важливим аспектом цих реформ є імплементація актів ЄС у національне законодавство та підтримка процесу адаптації регулювання фінансових послуг до потреб відкритої ринкової економіки.

В післявоєнний період, у зв'язку з подальшою лібералізацією економічної політики та глибшою світовою інтеграцією в ЄС потреба у розвинутому ринку фінансовому послуг ставатиме все більш відчутною. За таких умов

низький рівень розвитку даного ринку може стати на заваді довгостроковому економічному зростанню [13, с. 18].

Стратегія 2023 включає п'ять цілей: макроекономічна стабільність, фінансова стабільність, фінансова система працює на відновлення країни, сучасні фінансові послуги, інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО (табл. 4). Кожна ціль має стратегічні ініціативи та заходи, спрямовані на її досягнення.

В умовах невизначеності та підвищених ризиків установа індикаторів щодо досягнення стратегічних цілей на довгострокову перспективу не є доцільним, оскільки досягнення стратегічних цілей залежить від настання відповідних макроекономічних та інших передумов, строки яких не можуть бути надійно прогнозовані. Тому в Стратегії 2023 закріплюється перелік ключових індикаторів, важливих у

короткостроковій перспективі під час війни. Після настання відповідних передумов зовнішнього середовища перелік індикаторів виконання Стратегії та їх цільові значення будуть додані під час чергового оновлення документа.

Зростання актуальності дистанційного обслуговування клієнтів в умовах воєнного стану висовує на перший план прискорений розвиток цифрових технологій на ринку фінансових послуг. Тому в Стратегії 2023 окремо виділена стратегічна ціль «Сучасні фінансові послуги». Розвиток ринку сучасних фінансових послуг передбачає здійснення заходів в рамках п'яти стратегічних ініціатив: розвиток інфраструктури цифрових фінансових послуг; автоматизація і безпаперові технології надання фінансових послуг; регулювання віртуальних активів; цифрова оборона фінансового сектору; відновлення фінансової інфраструктури на деокупованих територіях (рис. 2).

Таблиця 4

Стратегічні цілі та очікувані результати розвитку фінансового сектору України відповідно до Стратегії 2023

Стратегічні цілі	Очікувані результати
Макроекономічна стабільність	- стійкість національної грошової одиниці; - стійкість державних фінансів та фінансів місцевого самоврядування; - довгострокова фінансова стабільність пенсійної системи.
Фінансова стабільність	- узгодження регуляторних підходів між суб'єктами регулювання та нагляду фінансового ринку; - збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток фінансових установ; - збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток ринків капіталу.
Фінансова система працює на відновлення країни	- підтримка та розвиток економіки; - розвиток сталого фінансування; - розвинена інфраструктура ринків капіталу; - впровадження нових видів та удосконалення існуючих фінансових інструментів; - відповідальний та інклюзивний фінансовий ринок.
Сучасні фінансові послуги	- розвиток інфраструктури цифрових фінансових послуг; - автоматизація і безпаперові технології надання фінансових послуг; - регулювання віртуальних активів; - цифрова оборона фінансового сектору;

	- відновлення фінансової інфраструктури .
Інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО	- забезпечення безперервності роботи регуляторів та ФГВФО; - міжнародне співробітництво; - підвищення операційної ефективності регуляторів та ФГВФО; - цілісна, комплексна ІТ інфраструктура для державних відомств; - підвищення інституційної спроможності та фінансової незалежності регуляторів та ФГВФО.

Джерело: сформовано на основі [10]

Якісні фінансові продукти можуть існувати лише при активному впровадженні діджиталізації та застосуванню нових інформаційних технологій [14]. Діджиталізація на ринку фінансових послуг забезпечує покращення якості та зручності послуг, мінімізацію витрат на проведення операцій і зниження вартості послуг [15, с. 17]. Це, в свою чергу, забезпечує збільшення доступності фінансових послуг для всіх користувачів.

Розширення використання потенціалу сучасних інформаційних технологій повинно також сприяти підвищенню рівня інформаційної прозорості фінансових установ, покращенню якості інформації про учасників ринку фінансових послуг [16, с. 415]. Підвищення прозорості роботи фінансових установ сприятиме зростанню довіри між споживачами та надавачами фінансових послуг.

Рис. 2. Декомпозиція стратегічної цілі розвитку фінансового сектору України «Сучасні фінансові послуги»

Джерело: сформовано на основі [10]

Висновки. Пріоритети та цілі розвитку фінансового сектору у 2022 році, у тому числі ринку фінансових послуг, регламентувала Стратегія 2020. У 2022 році відбулося скорочення середнього рівня досягнення планових значень індикаторів Стратегії 2020 за всіма стратегічними напрямками. До повномасштабного російського вторгнення ринок фінансових послуг відігравав незначну роль у реальному зростанні вітчизняної економіки. Вплив війни на ринок фінансових послуг проявлявся у збільшенні збитків від операційної діяльності надавачів послуг, зменшенні попиту на фінансові послуги, посиленні ролі державних банків,

зниженні інвестиційної активності на ринку, зміні пріоритетності ринку фінансових послуг з розвитку на виживання, зростанні актуальності дистанційного обслуговування клієнтів. Враховуючи підвищені ризики та невизначеності, фінрегулятори вимушені переглянути Стратегію 2020 та оновити її у 2023 р. Зростання актуальності дистанційного обслуговування клієнтів в умовах воєнного стану висовує на перший план прискорений розвиток цифрових технологій на ринку фінансових послуг. Тому в Стратегії 2023 окремо виділена стратегічна ціль, спрямована на розвиток сучасних фінансових послуг.

Список використаної літератури

1. № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20>
2. Юрій С. І., Луцишин О. О. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки. *Фінанси України*. 2010. № 11. С. 48-59.
3. Школьник І. О., Семенов А. Ю. Фінансовий сектор України: теоретичний аналіз економічної дефініції. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1 (34). С. 31-36.
4. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 року (проект). 2008 р. URL: <https://ufin.com.ua/konsercia/002.doc>
5. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. 2020 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/vCtfACbXokFnRhX>
6. Корчинський І. О., Шевчук Я. В., Піхоцька О. М., Банера Н. П. Проблеми функціонування ринку фінансових послуг України в умовах війни. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 36. С. 301-308.
7. Україна посідає 120 місце з розвитку фінансового ринку – голова Нацкомісії з цінних паперів. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/01/22/670268/>
8. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Звіт про реалізацію за 2022 рік. 29 серпня 2023 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector2025_zvit_2022.pdf?v=7
9. Кравчук Н. Я., Луцишин О. О. Фінансовий ринок України під час війни: реалії функціонування. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 112-128.
10. Стратегія розвитку фінансового сектору України. 29 серпня 2023 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=5
11. Григоренко Є., Шніцер М. Бізнес-середовище. *Відбудова України: принципи та політика*. Паризький звіт 1; за ред. Юрія Городніченко, Ілони Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. CEPR PR, с.107-130.

12. Мовчан В., Рогофф К. Міжнародна торгівля та прямі іноземні інвестиції. *Відбудова України: принципи та політика. Паризький звіт 1*; за ред. Юрія Городніченко, Ілони Сологуб, Беатріс Ведер ді Мауро. CEPR PR, с. 131-180.
13. Гузенко О. П. Окремі питання рольового та понятійного змісту ринку фінансових послуг. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матеріали Науково-практичного круглого столу (Суми, 28 січня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 18-20.
14. Гнидюк І. В., Складанюк М. С. Розвиток digital-технологій на ринку фінансових послуг України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1642/1579>
15. Данилишин В. І. Синиця С. М. Діджиталізація на ринку фінансових послуг: сутність та значення для економіки України в умовах сьогодення. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3 (03). С. 16-20.
16. Shkarlet S., Prokopenko V., Dubyna M. Directions of development of the financial services market of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, No. 5. P. 412-420.